

# СТАНДАРТИЗАЦИЯ, ИКОНОМИЧЕСКА КРИЗА, ОЧАКВАН ПРОСПЕРИТЕТ ЗА БЪЛГАРИЯ

проф. д-р Илия ЦЕНЕВ - управител на „Практика-О.К.“ ООД и член на УС на БИС

инж. Мариана ШИРКОВА – управител на фондация „Качество 21-ви век“

инж. Невена Коларова - председател на ТК 34 към БИС

## Увод.

Поводът за написването на настоящата статия бе предизвикан от становища и коментари в българските медии „за възстановяване или за невъзстановяване на задължителността на БДС за млечни и местни продукти“. В тази връзка се направи един много обстоен анализ на различни публикации по темата, в които се обхванаха публикации в над 20 броя различни медии. Част от получените обществени резултати са дадени по-долу. Събраната статистика по темата позволява да се направят определени изводи, които не са в интерес на нацията. Общото във всички събрани и анализирани материали, чиито автори са държавни институции, бизнес среди и журналисти, е некомпетентно тълкуване на дейността по стандартизация, както и не познаване на Закона за националната стандартизация (ДВ, бр.88, 04.11.2005). Изключение в тази насока са опитите на представители Българския институт за стандартизация за правилно информирание на обществеността за своята високо отговорна и важна за икономиката на България дейност. Отчитайки обстоятелството, че авторите от много години работят в областта на създаване и/или прилагане на национални и международни стандарти, в настоящия материал искаме да продължим започнатото за правилното информирание на обществеността. Нещо повече, ние се чувстваме задължени да покажем връзката на националната стандартизация с икономическата криза и просперитета на страната.

Допреди влизането в сила на Закона за националната стандартизация (ДВ, бр.88, 04.11.2005) мнозина се оплакваха, че българските държавни стандарти са остарели, че новите технологии налагат нови подходи. Но след това малцина се възползваха от възможностите на закона за отмяна на оветелите или за разработване на изцяло нови национални, браншови и фирмени стандарти, отговарящи на реалностите. Така например, големите търговски вериги изискват хранителните продукти да са вакуумирани, но това не е записано в съществуващите БДС. В тази насока все още никой не проявява инициатива за промяна на стандарта. Това неминуемо означава раздяла със стария БДС, в който е описано съвсем точно какво трябва да вложи производителят и в какви съотношения. Вместо да приветстват свободата да си създадат фирмен стандарт и да използват собствена рецепта (ноу-хау), предприемачи гласно изразиха едно неясно недоволство.

## Някои основни понятия в областта на стандартизацията според европейския стандарт БДС EN 45020:2007:

**Стандартизацията** е дейност за определяне на предписания за общо и повтарящо се прилагане, отнасящи се за действителни или евентуални проблеми, чрез които се постига оптимален ред в дадена съвкупност от обстоятелства. Тази дейност включва процесите на разработване, съгласуване, одобряване, издаване и прилагане на стандартите, като се спазват общопризнатите основни принципи и правила за работа по стандартизация. Малко известно е Решението на Съвета на Европа за ролята на

стандартизацията от 28 октомври 1999 г. (ОJ C 141/01 от 2000 г.). В чл. 19 на това решение Съвета на Европа се обръща към обществените власти да признаят стратегическото значение на стандартизацията. По-специално това следва да се извършва чрез поддържане на прозрачна законова, политическа и финансова рамка на европейско, международно и национално ниво, в която рамка стандартизацията да може по-нататък да се развива в съответствие с принципите на стандартизацията. В чл. 26 призовава обществените власти и държавите членки да оказват необходимото съдействие на стандартизационния процес, особено **когато стандартизацията е в подкрепа на политиката на общността или в името на обществен интерес.**

**Стандарт** е документ, създаден чрез консенсус и одобрен от признат орган, който определя за общо и повтарящо се прилагане правила, насоки или характеристики за дейности или техните резултати за постигане на оптимален ред в дадена съвкупност от обстоятелства. Стандартите отразяват потвърдени резултати от науката и практиката и са насочени към оптимална полза за обществото. Стандартите представляват колективна разработка от заинтересувани страни, които влагат много време, опит и познания, за да създадат стандарти, които са в полза не само за производителите, но са признати и от органите на държавната администрация и като цяло са в полза на обществото. Затова може да се твърди, че стандартите се разработват и публикуват в интерес на обществото и представляват мощно средство за информация и взаимно разбиране между икономическите партньори в страната и извън нея.

На двете схемите по-долу е показана класификация на стандартите, според равнището на което са одобрени и според вида на изискванията, за да могат читателите да се ориентират в проблема и неговата важност за всички хора. Повече подробности в тази насока могат да се видят на интернет страниците на Българския институт за стандартизация (БИС) ([www.bds-bg.org](http://www.bds-bg.org)), на Европейската организация по стандартизация (CEN) ([www.cen.eu/cen/](http://www.cen.eu/cen/)), на Международната организация по стандартизация (ISO) ([www.iso.org](http://www.iso.org)) или на страниците на националните органи по стандартизация на развити в икономическо отноше-



ние страни като Германия (DIN) ([www.din.de](http://www.din.de)), Англия (BSI) ([www.bsigroup.com](http://www.bsigroup.com)), Франция (AFNOR) ([www.afnor.org](http://www.afnor.org)), САЩ (ANSI) ([www.ansi.org](http://www.ansi.org)), Япония (JIS) ([www.jisc.go.jp](http://www.jisc.go.jp)) и други.

### Кога се разработват стандарти?

Стандарти се разработват, когато има значителна необходимост да се подпомогне даден сектор на индустрията, да се удовлетворят потребностите на пазара, на обществото или на законодателството. В близкото минало стандартите се ценяха главно заради това, че те осигуряваха готови технически и практически решения, като по този начин подпомагаха предприятията в тяхната дейност. Днес те подпомагат развитието и разпространението на новите технологии, подпомагат установяването на добри производствени практики, улесняват търговията, повишават ефикасността, подпомагат конкурентността, с една дума - подпомагат икономическото развитие.

### Принципи на стандартизацията.

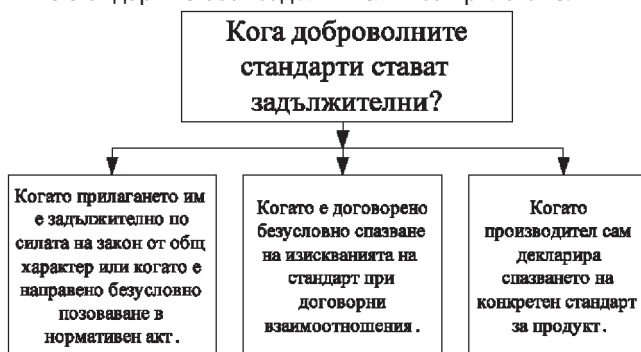
Стандартите се разработват при спазването на принципите на стандартизацията:

- даване на предимство на международните споразумения, за да се избягва дублиране в работата;
- постигане на общо съгласие (консенсус) между участниците в процеса на разработването;
- широко участие на заинтересованите, като се осигурява балансирано участие на всички заинтересовани;
- прозрачност в работата, което се осигурява чрез обществено обсъждане;
- спазване на правилата за разработване и оформяне, идентични на международно, европейско и национално ниво;
- съблюдаване на авторските права.

### За какво служат стандартите:

- опростяване и контрол над разнообразието и ефективно използване на материалните, енергийните и човешките ресурси;
- постигане на съвместимост и взаимозаменяемост;
- премахване на техническите пречки пред търговията (Споразумение за техническите пречки в търговията на Световната търговска организация)
- улесняване на общуването между икономическите партньори: производителите, научните и академични среди, органите на държавната администрация, обществените институции, сдружения на потребители, застрахователите и др.
- намаляване на степента на несигурност на пазара и осигуряване качеството на продуктите и услугите;
- осигуряване на безопасност (на работното място, на обществените места и местата за развлечения), опазване на живота и здравето на хората, опазване на околната среда;
- осигуряване на общопризнати унифицирани методи и процедури за изпитване и оценяване на съответствието; защита на потребителите и интересите на обществото;
- насърчаването на социалната отговорност.

Осъществяването на дейността по стандартизация у нас е уредено със Закона за националната стандартизация. За национален орган за стандартизация в Република България е определен БИС. Българският институт за стандартизация представя българските интереси в Европа и в света. Законът въведе принципа на доброволност за прилагане на стандартите. Поради недостатъчното познаване и разбиране на принципите на стандартизацията много предприемачи изпаднаха в дълбоко заблуждение, че това означава едва ли не липса на стандарти в държавата. На схемата по-долу са показани случаите, в които доброволните стандарти стават задължителни за прилагане:



### Какво се публикува в медиите по темата за стандартизацията ?

В множество текстови, аудио и видео материали се говори за връщане на „български държавен стандарт“ за хранителни продукти (за млечни, за местни и за хляба). За съжаление „тази новина“ се тиражира в няколко модификации: „български държавни стандарти“, „български стандарти“, „национални стандарти“. В България от 11 години няма държавни стандарти. Има само български стандарти. Каква е разликата между двете понятия? Българските държавни стандарти бяха инструментът за държавно регулиране на плановата социалистическа икономика. Те бяха задължителни и държавата по административен път следеше за тяхното спазване. Поднасяната информация от българските медии, напълно противоречи на действащия Закон за националната стандартизация. В този закон е казано, че българските стандарти се идентифицират с буквено и цифрово означение. Буквеното означение се състои от буквите „БДС“ или комбинация от буквите „БДС“ и други буквени означения в случаите на въвеждане на европейски или международни стандарти. Цифровото означение се състои от номера на стандарта и годината на одобряване или въвеждане. Ето такава информация и нейното популяризиране следва да се тиражира. Защото продължавайки по темата ние констатирахме, че Националната ветеринарно медицинска служба (НВМС) е работила и одобрила 9 стандарти за месни продукти. Тези документи носят името „утвърден стандарт“. По своята същност, както се спомена по-горе, това са ведомствени стандарти, за които не се прилага Законът за националната стандартизация. В този смисъл утвърдените стандарти от НВМС не представляват български национални стандарти. По-долу е показан вида на такъв стандарт, както и вида национален стандарт, одобрен и издаден от БИС. Множеството коментари в медиите показват пропуски в действащия закон.

Беглият преглед на издадените от НВМС стандарти показва



сериозни пропуски при позоваванията на националните стандарти, в дейностите за оценяване на съответствието на местните продукти. Има редица постановки в текстовете, които противоречат на добрите практики в международната стандартизация или са практически неизпълними.

Авторите приемат постановката, че ако читателите на списание M&E се запознаят внимателно с основните понятия в областта на стандартизацията, описани по-горе, могат сами да си направят изводи какви некомпетентности и измислици се тиражират в медиите. Достатъчно е да направят едно търсене в глобалната мрежа (за български публикации по ключови думи „бдс“ или „стандарт“) и да анализират резултатите. Авторите са готови да предоставят всички свои изследвания по темата, една малка част от които са публикувани в настоящия материал. Ако пък читателите разгледат и интернет адреси като [www.bds-bg.org](http://www.bds-bg.org), [www.iso.org](http://www.iso.org), [www.din.de](http://www.din.de), ще намерят значителен обем от практически полезна информация. Това веднага ще предизвика множество въпроси, които са жизнено важни за всеки българин и за страната като цяло, а пък не са обект на внимание от страна на българските медии. Въпроси, при това в не по-малък брой, ще се отправят и към държавните институции и българския бизнес, които са абдикирали от темата „развитие на националната стандартизация“. Два са въпросите, на които читателят сам ще си отговори: **защо толкова трудно ще излезем от икономическата криза**, както и **защо сме най-бедната страна от Европейския съюз**. Отговорът и на двата въпроса е един, при това е много кратък – в България не се познават и не се прилагат стандартите. Във всички развити страни се знае, че стандартите дават готови решения за всички области на базата на добрите международни практики. Стандартите управляват обществото и независимо каква политическа сила е на власт тя задължително се стреми да развива своята национална стандартизация.

**Какво не се публикува в медиите по темата за стандартизацията ?**

За да се покаже на читателите, една много малка част по темата, са ползвани отчети на работата на БИС 2005-2009. Авторите нямат претенции, че в своята статия ще изчерпат напълно въпроса. Последователността на представяне на информацията за националната ни стандартизация не е от значение. Всичко изнесено има еднакъв коефициент на тежест. Ще започнем със структурата на стандартите. По-долу тя е дадена за периода 2007-2009. Очевидно е, че броят на стандартите в България нараства непрекъс-

нато (това е и международна тенденция за разширяване на добрите практики и предоставянето им за целите на премахване на техническите пречки в търговията).

Какво е участието на заинтересованите страни от дей-

Видове национални стандарти Type of national standards	2007	2008	2009
БДС EN/ BDS EN (CEN, CENELEC)	16 462	17 366	18 253
БДС/ BDS	8 369	8 308	8 236
БДС EN/ BDS EN (ETSI)	2 021	2 055	2 129
БДС ISO/ BDS ISO	1 232	1 233	1 212
БДС ISO/IEC/ BDS ISO/IEC	532	535	534
СТ на СИВ/ COMECON Standards	478	478	476
БДС IEC/ BDS IEC	129	121	98
БДС ETS/ BDS ETS	131	131	145
други стандарт. документи (TR, TS и др.)/ BDS – other standardization deliverables (TS, TR etc.)	634	744	801
Общо/ Total	30 552	30 971	31 884

ността по стандартизация в България? Това може да се види от данните за 2007-2009 години (групите от 1 до 5 са съобразно класификацията на Закона за националната стандартизация). Данните показват една явна незаинтересованост на българското общество от въпросите на националната стандартизация. По скромното мнение на авторите причините за това са няколко:

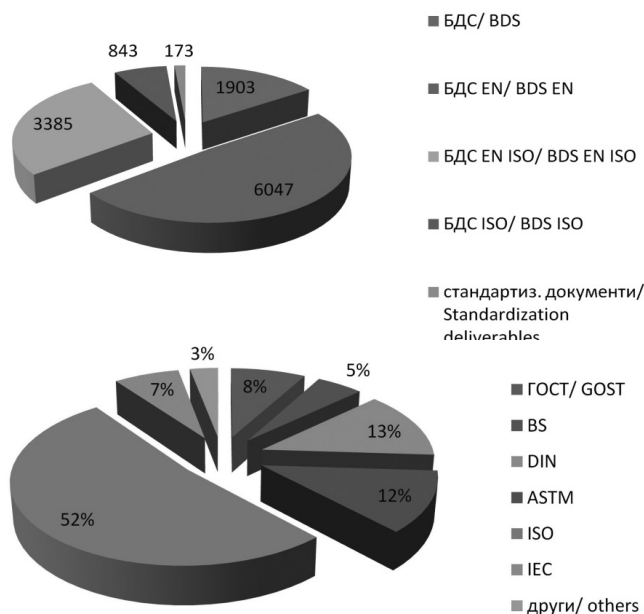
- не разбиране на важноста на стандартите за тях, за бизнеса и за просперитета на страната;
- никакво системно медийно популяризиране, изключая случайни казуси на скандали в публичното пространство;
- липсата на някакъв вид стимули, различни за различните заинтересовани страни, за включването им активно в дейностите по стандартизация;
- липса на обучение за стандартите в средните училища и много слабо застъпено обучение при висшето образование.
- занижени изисквания от специализираните държавни контролни органи и от акредитирани лица за оценяване на съответствието, при констатации за непознаване и неспазване на стандартите, когато те имат задължителен характер.
- отсъствието на всякакви санкции в законодателството на България при неспазване на стандартите със задължителен характер.

Всичко изнесено по-горе, без претенции за обхващане на всички причини за незаинтересованост на българското общество от стандартизацията, показват отново необходимостта от актуализация на Закона за националната стандартизация и негово по-добро обвързване с останалото законодателство.

За непопулярността на стандартите в България може да се съди и по техните продажби за 2009 година. Подобни са и данните в отчетите на БИС за периода 2005-2008 ([www.bds-bg.org](http://www.bds-bg.org)). През 2009 г. са продадени 12351 броя, както и 426 документа на международни и чуждестранни органи-

Група Group	Тип организации Type of organization	2007		2008		2009	
		брой number	%	брой number	%	брой number	%
Група 1 Group 1	Сдружения на работодатели, браншови камари, производители, търговци, банки / Employers' associations, branch chambers, producers, traders, banks	255	63	262	63	245	62
Група 2 Group 2	Администрация на изпълнителната власт Executive government administration	41	10	40	10	40	10
Група 3 Group 3	Научни организации, институти, университети Scientific organizations, institutes, universities	45	11	44	10	42	11
Група 4 Group 4	Органи за оценяване на съответствието Conformity assessment bodies	32	8	32	8	40	10
Група 5 Group 5	Сдружения, организации, съюзи Associations, organizations, unions	33	8	36	9	28	7
Общо: Total:		406		414		395	

зации по стандартизация, с които БИС има сключени споразумения. Читателите могат да пресметнат приблизително по колко стандарта средно се падат на юридическо или на физическо лице. Получените резултати, сравнени с подобни в развитите страни показват непопулярността на стандартите в България. Интересна е и информацията в постоянно-действаща анкетата в същия сайт. От нея се вижда броя на гласувалите към 01.09.2010 и оценката на



■ Анкета	
Смятате ли, че в България се обръща достатъчно внимание на стандартизацията?	
Да, прекалено	9.32% (204)
Съвсем малко	51.83% (1135)
Не, никакво	38.86% (851)
<b>Общо гласували 2190</b>	

поставения въпрос.

На базата на изнесената статистика по въпросите на националната стандартизация веднага може да се направят и глобалните изводи за нашата страна. Това са, непознание и неприлагане на добрите международни практики, заложен в стандартите. От тук лесно може да се разбере една от причините, поради която

толкова трудно България излиза от световната криза, съпоставено с другите страни от ЕС.

## Просперитетът на България и стандартизацията.

За да се разбере това обстоятелство авторите показват по-долу систематизирано някои ползи от стандартите.



проф. д-р инж. Илия Маринов Ценов е инженер по електроизмервателна техника. Има защитена дисертация по проблемите на статистически методи за контрол на метрологични характеристики. Хабилитацията му е по системи по качеството с използване на компютри. Притежава множество сертификати, издадени от престижни организации и институции: за специализации по метрология и компютърни технологии; за консултант по управление; за DGQ/EOQ - вътрешен одитор, TQM - мениджър; за европейски одитор по качество; за водещ одитор по околна среда (от ANSI-RAB USA); за представител на софтуер за интегрирани системи; за гост-професор по интегрирани системи за управление и други. Автор е на редица научно-изследователски публикации в областта на качество, околна среда, здраве и безопасност при работа. Управител е на „ПРАКТИКА-О.К.“ ООД.

- Премахване на техническите пречки в търговията;
- Взаимно разбирателство между партньори;
- Подкрепа на интересите на обществото и на законодателството, свързани с безопасността, опазване на здравето на хората и на околната среда;
- Осигуряване поддържането на екологичното равновесие;
- Осигуряване на взаимозаменяемост, на икономии при производството и насърчване на конкурентоспособността, създаване на стойност за организациите;
- Осигуряване на достъпност до най-новите постижения на науката и технологиите;
- Осигуряване на база за оценяване на съответствието с определени изисквания.

Ако българското общество осмисли тези ползи, то ще се преодолее печалната статистика за бедност у нас. Нейният праг от 221 лева е 2,8 пъти по-нисък, отколкото за новопристъединилите се към ЕС страни и 13 пъти по-малък от този за старите членки. Бедните българи са около 1,1-1,2 млн. и не намаляват с годините!!!

## Заклучение

От изложеното до тук става ясно, че в моментната ситуация прилагането на някои от принципите на стандартизацията е доста затруднено, например съблюдаването на авторските права и осигуряването на широко, но балансирано участие на заинтересованите в работата по стандартизация, т.е. недопускане превес на интереси, и постигане на общо съгласие (консенсус) на участниците в процеса на разработването. В тази връзка авторите считат за уместно усилията на производители, автори, научни среди и администрация да се насочват към изясняването на следните въпроси:

1. Какви са необходимостите от по-засилена пропагандиране на ролята и целите на стандартизацията и привличане на повече участници в процеса на стандартизация?
2. На кого са необходими стандарти, какви да бъдат те, какви са националните особености, които биха били предмет на стандартизация на национално ниво;
3. Да се даде яснота по въпросите кога се разработват стандарти за български традиционни продукти, какво те трябва да съдържат и кога да се регистрира **географско означение или географското указание**.

Като общо заключение се налага необходимостта от актуализация на Закона за националната стандартизация и неговото по-добро обвързване с останалото законодателство.



инж. Мариана Любенова Ширкова е инженер-икономист. Притежава сертификати, издадени от престижни организации и институции: за OHMI EuroCert одитор; за консултант по управление (ISO 9001, ISO 14001, ISO 27001, GMP, HACCP); за одитор по Системи за управление на околна среда - ISO 14001; за гост-доцент по интегрирани системи за управление. Автор е на редица научноизследователски публикации. Има професионален опит в разработването на специализиран софтуер за управление на процедури, работни инструкции и формуляри за околна среда, коригиращи и превантивни действия и одитиране, оценка на екологичен риск, оценка на риска при работа на платформа SQL server, Service Manager. Управител е на „ПРАКТИКА-О.К.“ ООД.



инж. Невена Коларова е машинен инженер. От 1975 г. до началото на 2010 г. работи в системата на стандартизацията, като е преминала през цялата йерархия от специалист до началник отдел. Преминала е множество обучения и квалификации по европейски международни практики в стандартизацията в AFNOR. През последните няколко години активно работи като външен одитор на френската сертифицираща организация AFAQ ASCERT и на немската TUV. Като външен оценител сътрудничи на ИА "БСА".